

ינואר 2012

נייר עמדה בנושא :

הפיקוח האלקטרוני על אסירים משוחררים בישראל

מאת : רותם אפודי, חיים אילוז-אילון, אפרת שהם

תוכנית השיקום בפיקוח אלקטרוני על אסירים משוחררים, הנה אחת מתוכניות השיקום אשר מפעילה הרשות לשיקום האסיר (להלן – רש"א), במטרה להפחית את אחוז החזרתיות של אסירים לחיי העבריינות ולבתי הכלא.

בעת האחרונה, קורא המשרד לביטחון פנים לביטול התוכנית, בעיקר עקב דו"ח מבקר פנים של המשרד שמצא הפרות תנאים רבות של משתתפי התוכנית – מרביתם עצורים ולא אסירים משוחררים.

מטרתו של נייר עמדה זה הנה להציג את יתרונות הפיקוח האלקטרוני לשיקום אסירים משוחררים ולשילובם בחברה היצרנית והנורמטיבית.

להבדיל ממאסר, המנטרל לגמרי את החופש של עבריין ומונע ממנו בדרך-כלל לעבוד ולתרום לכלכלת המדינה, אויך אלקטרוני מגביל אמנם את החופש, אך מתיר לעבריין להישאר בקהילה ולעבוד או ללמוד (שוהם, שביט, קאבאליון ועינת, 2009). לכן, התומכים בשיטה זו טוענים כי יש בידה להקל את הצפיפות בבתי הכלא ולצמצם את עלויות המאסר, ובד בבד עשויה השיטה גם לסייע בשיקום אסירים : להקל על שילובם המוצלח בקהילה, לשמור על קשרים תעסוקתיים ומשפחתיים ולמנוע את ההשפעות הקשות של המאסר (שם).

תוכנית השיקום בפיקוח אלקטרוני החלה לפעול בישראל כפיילוט לפני כ- 5 שנים, תחת המשרד לביטחון פנים. מרבית משתתפי התוכנית בישראל הנם עצורים, ורק 10% מתוכם הם אסירים משוחררים ברישיון (עד 100 בנקודת זמן).

ההשתתפות בתוכנית מיועדת לאסירים אשר אובחנו כבעלי אפיונים קשים ומורכבים יותר מאחרים, ואשר לולי התוכנית, סביר להניח כי לא היו מתאימים לשחרור מוקדם בתנאי תוכנית שיקום אחרת. עוד בעת מאסרם, מאובחנים האסירים על-ידי יועצי רש"א, הבוחנים את התאמתם לתוכניות שיקום, ומפנים אותם לתוכנית שיקום המותאמת לצרכיהם ולאפיוניהם האישיים. מכך, שהשתתפות בתוכנית הפיקוח האלקטרוני מותנית באבחון צרכיו ויכולת עמידתו של האסיר בתנאי התוכנית, כמו-גם סיכויי שיקומו של האסיר בתנאי תוכנית השיקום.

ייחודה של התוכנית בפיקוח אלקטרוני במסגרת רש"א הוא בדגש הרב המושם על תעסוקה בשעות היום, וכן על השתתפות האסיר בטיפול פרטני וקבוצתי לשם תמיכה וסיוע מקצועיים. כמו-כן, קיים מעקב תדיר אחר ניקיונו של האסיר המשוחרר מסמים ומאלכוהול, וכן מושם דגש על הטיפול המשפחתי, כאשר המדובר באדם נשוי עם ילדים. במסגרת תוכנית השיקום, נמצא

המפוקח בביתו בשעות מוגדרות – לרוב בשעות הלילה, ובכך הוא אינו חשוף לסיכונים ולפיתויים, ומרחק מסיטואציות העלולות לסכנו או לסכן את סביבתו.

כ- 3 שנים לאחר תחילת הפעלת המיזם, יזמה הרשות לשיקום האסיר ביצוע מחקר הערכה, לשם בדיקת היעילות והמועילות של התוכנית לשיקום אסירים משוחררים. המחקר בחן את הצלחת התוכנית במדדים של הפרות תנאי הפיקוח במהלך תקופת שחרור האסיר ברישיון, ובחן את החלטות המפקחים כלפי הפרות אלה (שהם, יהושע, אפודי ודיאמנט, 2010). השלבים הנוספים של המחקר מתבצעים בימים אלה, ומטרתם לבחון את שביעות הרצון של האוכלוסיה המפוקחת ושל המפעילים מהתוכנית, ולבדוק את אחוזי המועדות של המפוקחים, בהשוואה למשתתפי תוכניות שיקום אחרות ולמשתחררים ללא תוכנית שיקום.

אוכלוסיית המחקר כללה את כל האסירים שהתשחררו בפיקוח אלקטרוני בין השנים 2007-2009 (N=155). כל המשתתפים היו גברים מעל גיל 21, אשר שוחררו בתנאי עמידה בפיקוח אלקטרוני למשך 6 חודשים לפחות. נמצא כי המשתתפים בתוכנית מגיעים ברובם מבתי כלא המוגדרים כבעלי רמת ביטחון מירבית, ולאחר שריצו תקופות מאסר ארוכות יחסית (תקופת המאסר הממוצעת היתה 53.66 חודשים). ממוצע גיל מעצר ראשון היה צעיר באופן יחסי – 19, מחצית ממשותתפי המחקר ריצו 2 עונשי מאסר או יותר, 40% מהם מוגדרים כנפגעי סמים ולמעלה ממחציתם נאסרו בגין עבירות גוף וסמים.

ממצאי המחקר הראו כי מספר הפרות תנאי הפיקוח היה נמוך באופן יחסי, וכך גם המעורבות הפלילית בתקופת הפיקוח. 16.8% הפרו תנאים פעם אחת, 23.2% מכלל המשתתפים הפרו תנאים פעמיים או יותר. 10% בלבד היו מעורבים בעבירות פליליות בתקופת הפיקוח האלקטרוני, בעוד נתונים אחרים מראים כי שיעורי החזרתיות לעבריינות בשנה הראשונה שלאחר השחרור ברישיון עומדים על 24% (וייסבורד, שהם, ברק, מנספיזר וגדעון, 2005). את ממצאיו החיוביים של המחקר ניתן להסביר במאפייניה הייחודיים של התוכנית ברשות לשיקום האסיר, הכוללים:

- אבחון ובדיקת התאמה מקיפה עוד בבית הכלא
- בניית תוכנית שיקומית מקיפה המותאמת לצרכיו ולאפיוניו של המפוקח
- השמה והתמדה בתעסוקה יומיומית ונורמטיבית
- טיפול פסיכו-סוציאלי, מעקב אחר בדיקות שתן ומעקב טיפולי תומך ומכיל
- רכז פיקוח אלקטרוני שהינו איש טיפולי ולא גורם "מעניש"

חשוב לציין כי מחקרים נוספים, העלו אף הם ממצאים דומים. סגל ו-וגשל (2004), מצאו כי אוכלוסיית היעד העיקרית להשתלבות בתוכניות פיקוח אלקטרוני היא אוכלוסיית האסירים המשוחררים אשר ריצו חלק מתקופת מאסרם, כיוון שהיא נתפסת כיציבה יותר ובעלת נכונות גבוהה יותר לשיקום, בהשוואה לעצורים למשל.

אף בונטה ואחרים (Bonta et al., 1999), אשר חקרו את תוכנית הפיקוח האלקטרוני בקנדה, מצאו כי השתתפות בתוכנית הפיקוח האלקטרוני לצד הטיפול האינטנסיבי, סייעה למפוקחים לבנות חיי משפחה ועבודה שגרתיים ולהימנע מלהסתובב בחברה עבריינית.

לסיכום: להפעלת תוכנית השיקום בפיקוח אלקטרוני בקרב אסירים משוחררים ישנו רציונאל כפול: ראשית, היא מגשימה את ייעודה המקורי בכך שמובילה לחיסכון כלכלי – הן זה

הטמון בעלויות המאסר הגבוהות והן החיסכון הגלום בתעסוקת אדם אשר מנטל על החברה הופך לאדם יצרני. שנית (ואף חשוב מכך), התוכנית - אשר משלבת בין פיקוח הדוק לבין טיפול, מסייעת להפחית את רמת מסוכנותו של האסיר המשוחרר, ומאפשרת את הליך שיקומו ושילובו הנורמטיבי בחיי המשפחה והקהילה.

כמו כן הניסיון בעולם המערבי מצביע כאמור על הצלחה בתחום שיקום אסירים משוחררים באיזוק אלקטרוני והמעבר לשיטת ה-G.S.M. אמורה לשפר את יעילות התכנית לגבי אסירים משוחררים.

רותם אפודי - ראש תחום מחקר ברשות לשיקום האסיר, ודוקטורנטית בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר חיים אילוז-אילון - מנכ"ל הרשות לשיקום האסיר וד"ר לעבודה סוציאלית

פרופ' אפרת שהם - סגנית ראש החוג לקרימינולוגיה, המכללה האקדמית אשקלון ויו"ר ועדת המחקר של הרשות לשיקום האסיר

מקורות :

וויסבורד, ד', שהם, א', ברק, א', מנספזר, מ' וגדעון, ל' (2005). *חזרה לעבריינות בקרב אסירים משוחררים בוגרי מרכז השיקום הארצי בכלא השרון 1994-1997*. ירושלים : הרשות למלחמה בסמים והרשות לשיקום האסיר.

סגל, ר', ו-וגשל, ה' (2004). *פיקוח אלקטרוני בעולם*. ירושלים : המשרד לביטחון פנים – היחידה לשירותי מידע.

שהם, א', יהושע, ש', אפודי, ר' ודיאמנט, א' (2011). *בין מפקחים למפוקחים – מיזם הפיקוח האלקטרוני בקרב אסירים משוחררים ברשות לשיקום האסיר. צוהר לבית הסוהר, 14, 86-112*.

שהם, א', יהושע, ש', אפודי, ר' ודיאמנט, א' (2010). *שיקום באזיקים אלקטרוניים – מחקר הערכה של תוכנית הפיקוח האלקטרוני בקרב אסירים ברישיון בישראל*. ירושלים : הרשות לשיקום האסיר.

שהם, ג', שביט, ג', קאבאליון, ג', ועינת, ת' (2009). *עבירות ועונשים : מבוא לפנולוגיה*. קרית ביאליק : הוצ' "אח".

Bonta, J., Rooney, J., & Wallace-Capretta, S. (1999). *Electronic monitoring in Canada*. Ottawa : Public Works and Government Services Canada.